

IVANA KUNŠIČA PREZRTI ETNOLOŠKI ORIS SLOVENCEV

Vilko Novak

Stalno čutimo pri slehernem svojem delu, kako nas ovira pomanjkanje zgodovine slovenskega etnološkega dela in njega bibliografija. Kako malo so nam poznani celo splošni pregledi naše ljudske kulture v preteklosti, naj pokaže naslednji primer — prav za šestdesetletnico njegove objave.

Ivan Kunšič, rojen 27. junija 1874 v Mevkšu pri Gorjah, se je seznanil kot abiturient 1895 s češkim turistom, profesorjem medicine Chodounskim, ki ga je povabil v Prago na znamenito Narodopisno razstavo češkoslovensko, katero so priredili isto leto in je o njej tako pomembno pisal Slovencem Matija Murko v LMS za 1896. To je bil Kunšičev prvi stik z etnologijo. Zatem je leto dni študiral bogoslovje v Celovcu, od 1896 do jeseni 1898 pa je s podporo dr. Chodounskega študiral v Pragi slavistiko. Nadaljeval je študij na Dunaju do smrti 16. februarja 1899. Tam so ga tudi pokopali. Naj bodo te vrste obenem ob petdesetletnici te prezgodnje smrti v časten spomin štiriindvajsetletnemu študentu, ki je mnogo naredil in še več obetal! Naj bodo tudi oddolžitve za pozabljenje, ki ga je bil deležen njegov — prvi celotni (po tedanjem stanju dela) etnološki oris Slovencev.

Ivan Kunšič je za svoja leta napisal izredno mnogo: o razlagi gorenjskih krajevnih imen (Izvestje Muzejskega društva za Kranjsko 1896—1897), članke, poročila in feljtone v razne slovenske in češke revije ter dnevnike. Glavno njegovo delo je objavil po smrti Vladimir Levec: Doneski k zgodovini književne zveze med Čehi in Slovenci (ZMS I, 1899, 72—214), v katerih je zbral dopise slovenskih preroditeljev češkim in slovaškim znanstvenikom. — Za nas pa je posebno važno, da je mladi Kunšič — ki je poleg drugih poslušal na praški univerzi tudi Niederleja in Zibrta — sodeloval tudi pri *Národopisnem* sborniku češkoslovenskem in Niederlejevi reviji *Věstník slovanských starožitnosti*. V *Nar. sborn.* 1897, str. 160—187 (prejšnjih letnikov ni v Ljubljani) je pod naslovom bibliografije »Tradicionalní literatura lidová na r. 1897« zapisano, da sta prispevala Ivan Kunšič in Quido Hodura, uredil pa Jiří Polivka. Iz tega je težko določiti Kunšičev delež. Polivka sam piše v nekrologu (*N. sb.* čl. 1899, 194), da je Kunšič prispeval gradivo o južnih Slovanih za te vrste bibliografije. Nekrolog enega tedanjih glavnih slovenskih etnologov dovolj priča, kako so strokovnjaki Kunšiča v Pragi cenili in kaj so od njega pričakovali.

S toplimi besedami piše o Kunšiču tudi Vl. Levec v uvodu k posmrtni objavi Doneskov. Toda niti on niti Polivka niti noben slovenski nekrolog, nobeno poročilo v tedanjih revijah (Aškerc je toliko v *LZ* poročal o čeških publikacijah itd.!) ne omenja Kunšičevega spisa o slovenski ljudski kulturi v *Ottävem Slovníku naučnem* (Illustrovaná encyklopaedie obecných vědností. Trináctý díl. Praha 1898). Omenja ga Slebinger v članku o Kunšiču v *SBL* I, 590, kot »pregled o slov. narodopisu«, prezrl ga je Fr. Kotnik v *Pregledu slovenskega narodopisja* in tudi sicer ga v naši strokovni literaturi nihče ne omenja. Kunšičeve ime je sicer zašlo v *NS* II (v napačni obliki: Kunčič, tako tudi v osebнем kazalu!) ob Grafenauerjevi navedbi njegovega zapisa zagovora »Zoper otók« (*NS* II, 27) iz *Strekljevih SNP* III, št. 5174. Strekelj je sprejel Kunšičeve zapise ljudskih

pesmi od o. Stanislava Skrabca, gl. SNP III, 209, op. k št. 5170. — Se enkrat je navedeno Kunšičevo ime v NS II: v literaturi k M. Ložarjeve razpravi Slovenska ljudska noša pod št. 44 na str. 237 so navedeni njegovi Doneski... zaradi III. poglavja, v katerem opisuje Stanko Vraz slovensko štajersko nošo P. J. Saforiku.

Ko je že govor o Kunšiču in NS, naj mimogrede omenim še nekaj primerov nepopolnega poznavanja naših zbirateljev in opisovalcev ljudske kulture. Fr. Kotnik navaja Lipakova (NS I, 31) — to je Mihael Napotnik. Pri Vrazu (prav tam, 28) vobče ne omenja njegovega zapisovanja gradiva o gmotni kulturi, posebej pravkar omenjenega opisa noše. — L. Gojkov (prav tam, 33) je Lavoslav Gorenjec, ki je tudi prav tam omenjeni Podgoričan, kar navaja K. na prejšnji strani. — Milanko Delimarič (NS I, 213; II, 169, 175, 176) je Jurij Kobe, ki nastopa v NS pod pravim imenom tudi štirikrat! — Podlipski (NS II, 192 — v osebnem kazalu nâpak I) je Peter Hicinger itd. Za vse te podatke bi bili morali sestavljavci NS prelistati samo — dotedanje zvezke SBL. Tako bi ne bil izostal iz njega — Ivan Kunšič.

Kunšičev oris je objavljen v OSN pod geslom »*Jihoslované*«, kjer sledi za splošnim zgodovinskim pregledom poglavje »*I. Národopis*« in v njem kot prvi »*Slovinci*« (str. 365, stolpec 2). O njih piše prvi splošni del Matija Murko (do str. 367, sredina 2. stolpca) o imenu, geografski razširjenosti, številu, podaja kratek zgodovinski pregled in govori v zadnjem odstavku o položaju slovenščine v šoli ter uradu. — Po tem uvodu, ki je le malo »narodopisen«, sledi (brez posebnega naslova) Kunšičev oris, ki zavzema skoraj do konca strani 372 nekaj čez pet strani drobnega tiska.

Kunšič našteva pokrajinske in etnične skupine pri Slovencih, pri čemer gre n. pr. pri delitvi Stajercev zelo v nadrobnosti, Prekmurcev pa sploh ne omenja (njih število navaja v uvodu Murko). Sledi kratka telesna in duševna oznaka, kakršna je bila tedaj v navadi v vseh pokrajinskih orisih Slovencev. Pri tem poudarja, da je hiperbrahikefalija značilna za Slovence. Kot edino območje materialne kulture označuje nošo v 1½ stolpcu. Največ pove o ziljski noši, kratko omenja gorenjsko (med njenimi deli le pečo in sklepanek) s pripombo, da se je pred tridesetimi leti nosila večina ženâ po starem. O belokranjski pravi, da je zelo podobna hrvaški, o primorski pa, da se približuje italijanski in omenja med deli pet in čamžot. — Ker ostalih območij gmotnega življenja tedaj pri nas še niso obravnavali — saj je prav Murko 1896 v poročilu o praški razstavi poudarjal potrebo študija le-tega — se jih tudi Kunšič ni mogel dotakniti, posebno ker je bil usmerjen filološko zgodovinsko.

Zato je posvetil naslednjih 5 in ¼ stlp. *šegam in navadam*, pri čemer govori največ o ziljski svatbi; o gorenjski pripominja, da je podobna koroški, belokranjska in dolenska pa hrvaški, medtem ko so na Stajerskem svatbe prave ljudske zabave. — Sledi cel stolpec o ziljskem žeganju s števanjem. — V naslednjih treh stolpcih kratko označuje letne šege, začeni z božičem in končujoč z dnevom sv. Tomaža. V tem pregledu navaja podatke iz raznih krajin.

Zadnja dva in pol stolpca je namenil omenbi nekaterih *praž*, navaja zagovor v obliki odštevanja urokov (Urokov ni devet... — v Strekljevih SNP ga ni), omenja nekatere podatke o *ljudskem zdravilstvu*, bajeslovna bitja v ljudskem verovanju, nekatere glavne motive *pripovedk in pesmi*, pri čemer prikazuje vzorec četverostopne vrstice z opombo, da se ta zadnji čas zelo širi; zaključuje oris z nekaj splošnimi besedami o *petju* pri Slovencih. Ko je naštel glavne izdaje ljudskih pesmi, pripovedk in pregovorov, je opozoril še na najvažnejšo literaturo o slovenskem ljudskem življenju: spise v ÖUM, Hubadov opis v Sumanovi knjigi *Die Slovenen*, Pajkove Črtice ter Navratilove in druge spise v LMS.

S tem je Kunšič obenem opozoril vsaj na nekatere svoje vire. Toda težko je dognati, ali je zajemal naravnost iz teh naštetih spisov, ali pa iz starejših, ki so osnova le-tem. To je v mnogih primerih res storil. Prav na začetku devet-

desetih let so v seriji Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (1891) orisi Hubada, Sajnika, Bellosicsa, Franziscija, Coronini-Cronberga in Urbasa prikazali v smislu tedanjega pojmovanja, posebej pa še tedanjega znanja o Slovencih (avstrijska etnologija je raziskovala na široko tudi že gmotno kulturo!) po krajinah slovenske šege, verovanje, ljudsko pesništvo in delno nošo. Čeprav Kunšič v obravnavanem orisu ni podal mnogo novega, je vendar prvi poskusil strniti glavne podatke za vse Slovence, saj so vsi omenjeni in še drugi obravnavali le posamezne etnične skupine in krajine. Hubadov oris šeg v Sumanovi knjigi iz 1881 ter Simoničeve omembe ljudske poezije prav tam, ki se ozirata na vse Slovence, ne vsebujeta marsikaj, kar prinaša Kunšič.

Kakor moremo za marsikak stavek v Kunšičevem spisu pokazati predlogo, n. pr. za svatbene šege v Ziljski dolini pri Franzisciju, pri orisu letnih šeg pri Hubadu iz 1881 itd., tako moremo pokazati še na nov *vir*, iz katerega je zajemal docela nove podatke. To je Stanka Vraza poročilo »Geo-ethno- und topographische Uebersicht der Slaven in Steiermark«, ki ga je s pismom z dne 24. maja 1858 poslal Safařiku in ga je Kunšič z ostalim gradivom vred prepisal v Narodnem muzeju v Pragi ter pripravil za objavo (Doneski ..., ZMS I 1899, 96—99). Iz tega Vrazovega opisa je Kunšič zajel imena štajerskih krajevnih ljudskih skupin, ki jih našteva na začetku svojega opisa: Ščavničarji, murski Polanci, Pesničarji, Goričani, Dravski Polanci, Haložani, Pohorci. Po tem Vrazovem opisu je predvsem povzel kratko oznako njihove noše, ker navaja iste nazive za nje posamezne dele v isti zvezi, čeprav je mogel marsikaj najti tudi v Pajkovich Crticah. Koliko pa je Vraz povzel iz prejšnjih poročil (iz Povodnovega rokopisa?), to bo najbrž nemogoče dognati.

Preseneča nas, da Kunšič pod Vrazovim vplivom niti ni spregovoril n. pr. o hrani in delu, o čemer ima Vraz v omenjenem poročilu tudi nekaj zelo splošnih vrst. Kunšič bi bil gotovo upošteval Murkovo opozorilo iz 1896 na potrebo raziskavanja gmotnega življenja, ko bi bil imel iz ostalih slovenskih krajin kaj več gradiva in v dotodanjih krajskih opisih, n. pr. o hrani, toliko podatkov, da bi bil mogel o njej povedati toliko, kot o noši.

Pomen Kunšičevega prispevka v OSN je v tem, da je to bil edini tujejezični pregled vsaj o delu naše ljudske kulture za *oslo* Slovenijo, iz katerega zajemajo še danes vsaj slovanski interesi prvo informacijo. Zato je tem večja škoda, da ga doma niso prevedli in objavili v vzpodbudo nadaljevalcem njegovega dela. Še večja krivica pa je bila storjena avtorju in njegovemu delu, da ga doma niso niti omenili ob njegovem izidu, pozneje pa so nanj pozabili. Zato pa se naj v svojem sedanjem in bodočem razvoju slovenska etnološka znanost čimbolj pogloblja v prizadevanja naših prvih delavcev na tem področju, med katerimi je bil tudi Ivan Kunšič.

Résumé

UN PRÉCIS OUBLIÉ DE L'ETHNOLOGIE DES SLOVÈNES, PAR IVAN KUNŠIČ

Le slaviste Ivan Kunšič, décédé en 1899 à l'âge de 24 ans, collaborateur de nombreux journaux et revues slovènes, du Narodopisny sbornik československý et du Vestnik slovanskih starožitnosti, écrivait pour l'encyclopédie tchèque — l'Ottav Slovník naučný (Praha 1898, tome XIII, pp. 367—372) le premier précis arrondi de la culture populaire slovène. L'auteur le soumet à une analyse détaillée, le compare aux précis régionaux d'alors, chez les Slovènes, et souligne surtout le fait que Kunšič a employé, pour sa description des Slovènes de Styrie, la description de Vraz, adressée par celui-ci, en 1858, à P. J. Safárik, et rédigée par Kunšič pour être publiée.